

หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐาน ภาษาไทย

วรรณคดี และวรรณกรรม

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑

กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย

ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑

ผู้เรียบเรียง

เสนีย์ วิลาวรรณ อ.บ., ค.บ., M.A.

สุระ ดามาพงษ์ กศ.บ., กศ.ม.

ทัศนีย์ ล้วนสละ ศศ.บ.

ผู้ตรวจ

แสงเดือน ประพันธ์ กศ.บ., ศษ.ม.

ผศ. ดร.สุทัศน์ คล้ายสุวรรณ ค.บ., ศษ.ม., ป.ร.ด.

ผศ.วาสนา โปร่งจิต ศษ.บ., ศศ.ม.

บรรณาธิการ

สุมาลี มีปลอด ศศ.บ. (เกียรตินิยม)

อัญญารัตน์ วิบุรณชาติ ศศ.บ. (เกียรตินิยม)

ผลิตและจัดจำหน่ายโดย บริษัท สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช จำกัด

วัฒนาพานิช สัราญราษฎร์

๒๑๖-๒๒๐ ถนนบำรุงเมือง แขวงสำราญราษฎร์ เขตพระนคร กรุงเทพฯ ๑๐๒๐๐

โทรศัพท์ ๐ ๒๒๒๒ ๙๓๙๔ • ๐ ๒๒๒๒ ๔๓๗๑-๒

โทรสาร ๐ ๒๒๒๒ ๖๔๔๖ • ๐ ๒๒๒๔ ๖๔๔๗

ไปรษณีย์อิเล็กทรอนิกส์ info@wpp.co.th

หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐาน ภาษาไทย

วรรณคดีและวรรณกรรม

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑

กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย

ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑

สงวนลิขสิทธิ์ตามกฎหมาย

ห้ามละเมิด ทำซ้ำ ดัดแปลง เผยแพร่

ส่วนหนึ่งส่วนใด เว้นแต่จะได้รับอนุญาต

ผู้เรียบเรียง

เสนีย์ วิลาวรรณ

สุระ ดามาพงษ์

ทัศนีย์ ล้วนสละ

ผู้ตรวจ

แสงเดือน ประพันธ์

ผศ. ดร.สุทัศน์ คล้ายสุวรรณ

ผศ.วาสนา โปร่งจิต

บรรณาธิการ

สุมาลี มีปลอด

อัญญารัตน์ วิบุรณชาติ

ปีที่พิมพ์ พ.ศ. ๒๕๖๗

พิมพ์ครั้งที่ ๑

จำนวน ๒๐,๐๐๐ เล่ม

ISBN 978-974-18-7870-3

พิมพ์ที่ บริษัท โรงพิมพ์วัฒนาพานิช จำกัด นายเริงชัย จงพิพัฒน์สุข กรรมการผู้จัดการ

หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐาน ภาษาไทย วรรณคดีและวรรณกรรม ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ เล่มนี้จัดทำขึ้นตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ มีเป้าหมายให้นักเรียนและครูใช้เป็นสื่อในการจัดการเรียนรู้ เพื่อพัฒนานักเรียนให้มีคุณภาพตามมาตรฐานการเรียนรู้ ตัวชี้วัดชั้นปี และสาระการเรียนรู้แกนกลางที่หลักสูตรกำหนด รวมทั้งพัฒนานักเรียนให้มีสมรรถนะสำคัญตามที่ต้องการ ทั้งด้านการสื่อสาร การคิด การแก้ปัญหา การใช้ทักษะชีวิต และการใช้เทคโนโลยี ตลอดจนพัฒนานักเรียนให้มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ทำประโยชน์เพื่อสังคม เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมไทยและสังคมโลกได้อย่างมีความสุข

หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐาน ภาษาไทย วรรณคดีและวรรณกรรม ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ เล่มนี้ยึดแนวคิดการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ใช้หลักการส่งเสริมให้นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักภาษาและการใช้ภาษาไทย รวมถึงวรรณคดีและวรรณกรรม เพื่อให้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน โดยพัฒนานักเรียนแบบองค์รวมอยู่บนพื้นฐานการบูรณาการความคิดรวบยอด ที่เน้นให้นักเรียนเรียนรู้ด้วยกระบวนการที่เน้นการจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) และการเรียนรู้ตามศักยภาพสมอง (Brain-based Learning) ซึ่งเน้นการเรียนรู้ให้ตรงกับรูปแบบการเรียนรู้ (Learning Styles) เน้นทักษะที่เสริมสร้างความเข้าใจที่คงทนของนักเรียน ซึ่งเป็นผลลัพธ์ปลายทางที่ต้องการให้เกิดตามหลักสูตร

หวังเป็นอย่างยิ่งว่าหนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐาน ภาษาไทย วรรณคดีและวรรณกรรม ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ เล่มนี้จะช่วยให้นักเรียนได้พัฒนาความรู้ด้านภาษาไทย และนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้เป็นอย่างดี

คณะผู้จัดทำ

คำชี้แจง

หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐาน ภาษาไทย วรรณคดีและวรรณกรรม ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ เล่มนี้ได้ออกแบบให้มีองค์ประกอบ ดังนี้

๑ **ตัวชี้วัดชั้นปี** ระบุเป้าหมายในการพัฒนา นักเรียนในด้านต่าง ๆ โดยแยกออกเป็น ๒ กลุ่ม ได้แก่ ตัวชี้วัดระหว่างทางและตัวชี้วัดปลายทาง (ตามหนังสือที่ ศธ ๐๔๐๑๐/ว ๑๕๕๓ ลงวันที่ ๒๓ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๖๖) ซึ่งตัวชี้วัดระหว่างทางพิมพ์ด้วยตัวอักษรสีดำ ส่วนตัวชี้วัดปลายทางพิมพ์ด้วยตัวอักษรสีฟ้า

๒ **คำถามชวนคิด** เป็นคำถามหรือสถานการณ์ที่กระตุ้นให้นักเรียนเกิดความสนใจ ต้องการที่จะค้นหาคำตอบ

๓ **เนื้อหา** แบ่งเป็นหัวข้อหลัก หัวข้อรอง และหัวข้อย่อย ตรงตามตัวชี้วัดชั้นปี เนื้อหาบางตอนอาจนำเสนอด้วยภาพ แผนภูมิ และแผนภาพความคิด นอกจากนี้ยังประกอบด้วยส่วนสำคัญอื่น ๆ ดังนี้

๓.๑ เรื่องน่ารู้/เกร็ดความรู้ เป็นความรู้เพิ่มเติมที่เกี่ยวกับเรื่องที่ศึกษาในหน่วยการเรียนรู้นั้น เพื่อให้ให้นักเรียนมีความรู้กว้างขวางขึ้น โดยคัดสรรเฉพาะเรื่องที่น่าสนใจ

๓.๒ แหล่งสืบค้นความรู้/แหล่งสืบค้นข้อมูล เป็นแหล่งการเรียนรู้ต่าง ๆ เช่น เว็บไซต์ หนังสือ สถานที่ บุคคล เพื่อให้นักเรียนศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมให้สอดคล้องกับเรื่องที่เรียน

๔ **กิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning)** นำเสนอกิจกรรมที่สอดคล้องกับหลักการที่เน้นการจัดการเรียนรู้เชิงรุก ซึ่งสะดวกในการนำไปปฏิบัติ ส่งเสริมทักษะการคิด สร้างองค์ความรู้ และประยุกต์ใช้ความรู้

๕ **บทสรุป** เป็นการสรุปไว้เป็นความเรียงหรือบรรยาย เพื่อทบทวนความรู้ หรือการเรียนรู้ อย่างกว้าง ๆ อย่างรวดเร็ว

๖ **กิจกรรมเสนอแนะ** เป็นกิจกรรมบูรณาการทักษะที่รวมหลักการและความคิดรวบยอดในเรื่องต่าง ๆ ที่นักเรียนได้เรียนรู้ไปแล้ว มาประยุกต์ในการปฏิบัติกิจกรรม

๗ **โครงการ** เป็นข้อเสนอแนะในการกำหนดให้นักเรียนปฏิบัติโครงการ โดยเสนอแนะหัวข้อโครงการและแนวทางการปฏิบัติโครงการที่สอดคล้องกับมาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัดชั้นปีของหน่วยการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาทักษะการคิด การวางแผน และการแก้ปัญหาของนักเรียน ซึ่งปรากฏอยู่ในหน่วยสุดท้ายของแต่ละเล่ม

๘ **การประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน** เป็นกิจกรรมที่เสนอแนะให้นักเรียนได้นำความรู้ทักษะในการประยุกต์ความรู้ในหน่วยการเรียนรู้นั้นไปใช้ในชีวิตประจำวัน

๙ **คำถามทบทวน** เป็นคำถามเพื่อทบทวนผลการเรียนรู้ของนักเรียน

๑๐ **ท้ายเล่ม** ประกอบด้วยบทอาขยานและบรรณานุกรม

๑๐.๑ บทอาขยาน เป็นบทหรือกรอนที่ให้ฝึกท่องในระดับชั้นนั้น ๆ

๑๐.๒ บรรณานุกรม เป็นรายชื่อหนังสือ เอกสาร เว็บไซต์ ที่ใช้ค้นคว้าอ้างอิงประกอบการเขียน

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๑ ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับวรรณคดี

และวรรณกรรม.....

๑

- ❖ ความหมายของวรรณคดีและวรรณกรรม ๒
- ❖ ประเภทของวรรณคดีและวรรณกรรม ๓
- ❖ เนื้อหาของวรรณคดีไทย ๔
- ❖ คุณค่าของวรรณคดีไทย ๕
- ❖ วรรณศิลป์ในวรรณคดีไทย ๖

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๒ นิราศภูเขาทอง.....

๑๓

- ❖ ความเป็นมา..... ๑๔
- ❖ ประวัติผู้แต่ง..... ๑๖
- ❖ ลักษณะคำประพันธ์..... ๑๗
- ❖ เรื่องย่อ..... ๑๘
- ❖ นิราศภูเขาทอง ๑๙
- ❖ คำศัพท์..... ๒๖
- ❖ แนวทางการวิเคราะห์วรรณคดี..... ๒๙

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๓ โคลงโลกนิติ.....

๓๔

- ❖ ความเป็นมา..... ๓๕
- ❖ ประวัติผู้แต่ง..... ๓๗
- ❖ ลักษณะคำประพันธ์..... ๓๘
- ❖ โคลงโลกนิติ ๔๐
- ❖ คำศัพท์..... ๔๖
- ❖ แนวทางการวิเคราะห์วรรณคดี..... ๔๘

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๔ สุภาษิตพระร่วง.....

๕๕

- ❖ ความเป็นมา..... ๕๕
- ❖ ประวัติผู้แต่ง..... ๕๘
- ❖ ลักษณะคำประพันธ์..... ๕๙
- ❖ สุภาษิตพระร่วง ๖๐
- ❖ คำศัพท์..... ๖๒
- ❖ แนวทางการวิเคราะห์วรรณคดี..... ๖๔

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๕ กาพย์เรื่องพระไชยสุริยา..... ๖๙

- ❖ ความเป็นมา..... ๓/๐
- ❖ ประวัติผู้แต่ง..... ๓/๒
- ❖ ลักษณะคำประพันธ์..... ๓/๒
- ❖ เรื่องย่อ..... ๓/๔
- ❖ กาพย์เรื่องพระไชยสุริยา..... ๓/๕
- ❖ คำศัพท์..... ๘๓
- ❖ แนวทางการวิเคราะห์วรรณคดี..... ๘๖

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๖ ราชอิราษ ตอน สมิงพระรามอาสา ๙๒

- ❖ ความเป็นมา..... ๙/๓
- ❖ ประวัติผู้แต่ง..... ๙/๔
- ❖ ลักษณะคำประพันธ์..... ๙/๕
- ❖ เรื่องย่อ..... ๙/๕
- ❖ ราชอิราษ ตอน สมิงพระรามอาสา..... ๙/๗
- ❖ คำศัพท์..... ๑๑๓
- ❖ แนวทางการวิเคราะห์วรรณคดี..... ๑๑๕

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๗ กาพย์เห่ชมเครื่องคาวหวาน..... ๑๒๑

- ❖ ความเป็นมา..... ๑๒๒
- ❖ ประวัติผู้แต่ง..... ๑๒๓
- ❖ ลักษณะคำประพันธ์..... ๑๒๔
- ❖ กาพย์เห่ชมเครื่องคาวหวาน..... ๑๒๕
- ❖ คำศัพท์..... ๑๓๐
- ❖ แนวทางการวิเคราะห์วรรณคดี..... ๑๓๒

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๘ นิทานพื้นบ้าน..... ๑๓๗

- ❖ ความหมายของนิทานพื้นบ้าน..... ๑๓๘
- ❖ ลักษณะเด่นของนิทานพื้นบ้าน..... ๑๓๘
- ❖ ความสำคัญของนิทานพื้นบ้าน..... ๑๓๙
- ❖ ประเภทของนิทานพื้นบ้าน..... ๑๓๙
- ❖ นิทานพื้นบ้านไทยในท้องถิ่นต่าง ๆ..... ๑๔๓
- ❖ นิทานไทยเรื่องสังข์ทอง..... ๑๔๔

บทอาขยาน..... ๑๔๗

บรรณานุกรม..... ๑๖๑

หน่วยการเรียนรู้ที่

๑

ความรู้ทั่วไป เกี่ยวกับวรรณคดี และวรรณกรรม

ตัวชี้วัดชั้นปี

๑. จับใจความสำคัญจากเรื่องที่อ่าน ท ๑.๑ (ม. ๑/๒)
๒. วิเคราะห์วรรณคดีและวรรณกรรมที่อ่านพร้อมยกเหตุผลประกอบ ท ๕.๑ (ม. ๑/๒)
๓. อธิบายคุณค่าของวรรณคดีและวรรณกรรมที่อ่าน ท ๕.๑ (ม. ๑/๓)

คำถามชวนคิด

งานเขียนที่เราได้พบเห็นหรือได้อ่านในชีวิตประจำวันมีมากมายหลากหลายรูปแบบ และงานเขียนลักษณะใดที่จัดเป็นวรรณคดี งานเขียนลักษณะใดที่จัดเป็นวรรณกรรม

ความหมายของวรรณคดีและวรรณกรรม

ความหมายของวรรณคดี

วรรณคดี มาจากรูปศัพท์ **วรรณ** แปลว่า สีสัน ชื่นชื่น หนังสือ **คดี** หรือ **คติ** แปลว่า การไป ความเป็นไป แนวทาง รวมความว่า วรรณคดี คือ ทางแห่งหนังสือ หรือแนวทางในการเขียนหนังสือ

อาจกล่าวได้ว่า วรรณคดี หมายถึง หนังสือที่แต่งดี คือ ใช้ภาษาดี มีความงาม ความไพเราะ และมีคุณค่าแก่ผู้อ่าน

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔ ได้ให้ความหมายของคำว่า วรรณคดี ว่า วรรณกรรมที่ได้รับยกย่องว่าแต่งดี มีคุณค่าเชิงวรรณศิลป์ถึงขนาด เช่น พระราชนิพนธ์สิบสองเดือน มัทนะพาธา สามก๊ก เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน

หนังสือประเภทวรรณคดี

ความหมายของวรรณกรรม

วรรณกรรม หมายถึง งานเขียนที่สร้างขึ้นทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นเสนอในรูปแบบใด หรือเพื่อความมุ่งหมายใด เช่น หนังสือ จุลสาร ใบปลิว สิ่งพิมพ์

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔ ได้ให้ความหมายของคำว่า วรรณกรรม ว่า งานหนังสือ งานประพันธ์ บทประพันธ์ทุกชนิดทั้งที่เป็นร้อยแก้วและร้อยกรอง เช่น วรรณกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ วรรณกรรมของเสฐียรโกเศศ วรรณกรรมฝรั่งเศส วรรณกรรมประเภทสื่อสารมวลชน

จะเห็นได้ว่า วรรณคดีก็คือวรรณกรรมชนิดหนึ่งที่แสดงออกอย่างประณีต มีคุณค่าด้านศิลปะการประพันธ์ หรือกล่าวได้ว่า วรรณคดีต้องเป็นวรรณกรรม แต่วรรณกรรมไม่จำเป็นจะต้องเป็นวรรณคดีเสมอไป

หนังสือประเภทวรรณกรรม

ประเภทของวรรณคดีและวรรณกรรม

การแบ่งประเภทของวรรณคดีและวรรณกรรม ใช้หลักเกณฑ์ในการแบ่งที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งสามารถสรุปได้กว้าง ๆ ดังนี้

๑ แบ่งตามรูปแบบการแต่ง ดังนี้

ร้อยแก้ว หมายถึง คำประพันธ์ที่แต่งเป็นความเรียง มีความไพเราะด้วยเสียงและความหมาย เป็นงานเขียนทั่ว ๆ ไปที่ไม่มีกฎเกณฑ์ทางฉันทลักษณ์ เช่น นิทาน สารคดี บทความ

ร้อยกรอง หมายถึง คำประพันธ์ที่แต่งขึ้นตามกฎเกณฑ์ทางฉันทลักษณ์ เช่น จำนวนคำ (พยางค์) จำนวนวรรคสัมผัส คำเอก คำโท ครุ ลหุ ร้อยกรองของไทยมีหลายประเภท ทั้งโคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน และร่าย

วรรณคดี
ร้อยแก้ว

วรรณคดี
ร้อยกรอง

๒ แบ่งตามจุดมุ่งหมายในการแต่ง ดังนี้

สารคดี หมายถึง เรื่องที่แต่งขึ้นจากเรื่องราวที่เป็นจริง ไม่ใช่เรื่องสมมุติหรือแต่งขึ้นจากจินตนาการ มุ่งให้ความรู้แก่ผู้อ่านเป็นหลัก เช่น สารคดีท่องเที่ยว สารคดีชีวประวัติ

บันเทิงคดี หมายถึง งานเขียนที่แต่งขึ้นจากจินตนาการ มุ่งให้ความบันเทิง ความสนุกสนานแก่ผู้อ่านเป็นหลัก เช่น นิทาน เรื่องสั้น

สารคดี

บันเทิงคดี

๓ แบ่งตามลักษณะการถ่ายทอด ดังนี้

วรรณคดีมุขปาฐะ หมายถึง วรรณคดีที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมาแบบปากต่อปาก โดยไม่ได้มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร เช่น บทร้องเล่น นิทานพื้นบ้าน

วรรณคดีลายลักษณ์ หมายถึง วรรณคดีที่มีการจดบันทึกไว้ในต้นฉบับโบราณ ต้นฉบับสมุดข่อย กระดาษ ฯลฯ เพื่อเผยแพร่ ซึ่งอาจเป็นตัวจารึก ตัวเขียน หรือตัวพิมพ์

สมุดข่อยตำรายา วรรณคดีลายลักษณ์

เนื้อหาของวรรณคดีไทย

เนื้อหาของวรรณคดีไทย

วรรณคดีพุทธศาสนา

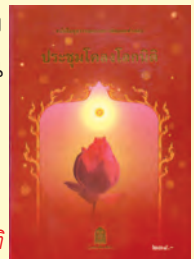

มีเนื้อหาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา มุ่งแสดงหลักธรรม คำสอนและผลของการทำความดี ความชั่ว เช่น ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก พระปฐมสมโพธิกถา

พระปฐมสมโพธิกถา

วรรณคดีสุภาษิตคำสอน

แต่งขึ้นเพื่อให้เกิดเตือนใจในเรื่องต่าง ๆ แก่สมาชิกในสังคม เช่น สุภาษิตพระร่วง โคลงโลกนิติ

โคลงโลกนิติ

วรรณคดีเกี่ยวกับ ประเพณีและพิธีกรรม

แต่งขึ้นเพื่อใช้ในประเพณีและพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น พระราชพิธีสิบสองเดือน ลิลิตโองการแช่งน้ำ มหาชาติกลอนเทศน์

พระราชพิธีสิบสองเดือน เล่ม ๓

วรรณคดีเกี่ยวกับเหตุการณ์ ในประวัติศาสตร์

แต่งขึ้นเพื่อถ่ายทอดเรื่องราวเกี่ยวกับเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้น เช่น ศิลาจารึกหลักที่ ๑ สามก๊ก ราชาริราช

สามก๊ก

วรรณคดีเพื่อความบันเทิง

บทละครนอก
เรื่องสังข์ทอง

แต่งขึ้นเพื่อใช้แสดงมหรสพ และยังใช้อ่านเพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลิน เช่น บทละครนอกเรื่องสังข์ทอง ไกรทอง บทละครเรื่องอิเหนา รามเกียรติ์

วรรณคดีบันทึก ความรู้สึกของผู้เดินทาง

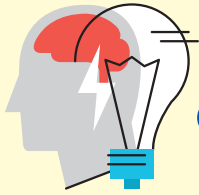

นิราศลอนดอน

แต่งขึ้นเพื่อบันทึกเส้นทางในการเดินทาง ตลอดจนความรู้สึกนึกคิดของผู้แต่ง วรรณคดีประเภทนี้เรียกว่า นิราศ เช่น นิราศภูเขาทอง นิราศลอนดอน

คุณค่าของวรรณคดีไทย

๑. ด้านเนื้อหา

ให้ความรู้ ข้อคิด และช่วยเสริมสร้าง
สติปัญญาแก่ผู้อ่านในเรื่องต่าง ๆ

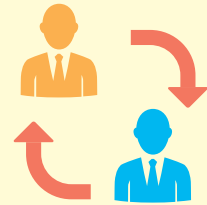
๒. ด้านวรรณศิลป์

มีการใช้ถ้อยคำ สำนวนโวหารที่ดี
ไพเราะ งดงาม เพื่อให้ผู้อ่านเกิดสุนทรียะ
และสามารถนำถ้อยคำ สำนวนโวหารมาใช้
เป็นแนวทางในการศึกษาและพัฒนา
การเขียนได้

๓. ด้านสังคม และวัฒนธรรม

สะท้อนภาพสังคม วิถีชีวิตความเป็นอยู่
วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี
ความเชื่อ และค่านิยมของสังคมจากคน
รุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง

๔. ด้านการนำไปใช้ ในชีวิตประจำวัน

ให้ประโยชน์และแนวทางในการ
ประพฤติปฏิบัติตน อันก่อให้เกิดประโยชน์
ต่อตนเองและสังคมโดยรวม

วรรณศิลป์ในวรรณคดีไทย

วรรณศิลป์ หมายถึง ศิลปะในการประพันธ์หนังสือ วรรณคดีที่มีวรรณศิลป์ จึงเป็นหนังสือที่มีลักษณะเด่น มีความงามในเชิงการประพันธ์ และมีคุณค่าทางอารมณ์และความรู้สึกแก่ผู้อ่าน

ในการสร้างสรรค์วรรณคดี ผู้แต่งจึงต้องคำนึงถึงกลวิธีการประพันธ์ เพื่อให้เกิดความงามในเชิงการประพันธ์ สามารถสื่อความหมายและความไพเราะสละสลวยได้ อันจะก่อให้เกิดคุณค่าทางอารมณ์และความรู้สึกแก่ผู้อ่าน ซึ่งกลวิธีการประพันธ์หรือวรรณศิลป์ที่จะกล่าวถึงในระดับชั้นนี้ คือ การเล่นเสียง การเล่นคำ และการใช้ภาพพจน์

๑. การเล่นเสียง

การเล่นเสียง คือ การเลือกสรรถ้อยคำให้เกิดเสียงสัมผัสที่พิเศษไปจากปกติ เพื่อเพิ่มความไพเราะ และยังแสดงถึงความสามารถของผู้แต่ง มีทั้งการเล่นเสียงพยัญชนะ การเล่นเสียงสระ และการเล่นเสียงวรรณยุกต์ ดังนี้

๑.๑ การเล่นเสียงพยัญชนะ คือ การใช้คำที่มีเสียงพยัญชนะเสียงเดียวกันหรือสัมผัสพยัญชนะหลายพยางค์ติด ๆ กัน บทร้อยกรองโดยทั่วไปบังคับสัมผัสพยัญชนะ แต่ผู้แต่งนิยมให้มีเสียงสัมผัสพยัญชนะ เพื่อเพิ่มความไพเราะของบทร้อยกรอง เช่น

จนแจ่มแจ้งแสงตะวันเห็นพันธุ์ผัก
เหล่าบัวเพื่อนแลสล้างริมทางจร

ดูนารักบรรจงส่งเกสร
ก้ามกุ้งซ่อนเสียดสาหร่ายใต้คงคา

(กรมศิลปากร, ๒๕๔๓)

บทร้อยกรองนี้เป็นบทพรรณนาธรรมชาติตามรายการทางที่ผู้แต่งเดินทางผ่าน โดยมีการเล่นเสียงพยัญชนะ คือคำว่า จน-แจ่ม-แจ้ง พันธุ์-ผัก ก้าม-กุ้ง ซ่อน-เสียด-สา(หร่าย) คง-คา

๑.๒ การเล่นเสียงสระ คือ การใช้คำคล้องจองที่มีเสียงสระเดียวกันหรือสัมผัสสระหลายพยางค์ติด ๆ กัน บทร้อยกรองโดยทั่วไปจะบังคับสัมผัสสระซึ่งเป็นสัมผัสนอก แต่การเล่นเสียงสระจะใช้คำที่มีเสียงสระเดียวกัน และหากมีตัวสะกดก็จะมีเสียงตัวสะกดในมาตราเดียวกัน แต่เสียงพยัญชนะต้นจะมีเสียงเดียวกันหรือไม่ก็ได้ เช่น

ริงกาแกแกแก
แม่พ่อพอมายัง
เร้งรूंรุ่งรุ่ง
รานรำนรำนแพงตั้ง

กินหลัง
ยั้งยั้ง
เรื่อน
ฉาบซ้ำย่าย

(กรมศิลปากร, ๒๕๔๕)

บทร้อยกรองนี้เป็นบทพจนนทที่มีการเล่นเสียงสระ โดยใช้คำที่ประสมด้วยสระเสียงเดียวกัน คือคำว่า แก-แก-แก พ่อ-พอ ซ้ำ-ย่ำ และใช้คำที่ประสมด้วยสระเสียงเดียวกันและมีตัวสะกดเสียงเดียวกัน คือคำว่า ยั้ง-ยั้ง-ยั้ง รूं-รूं-รूं ราน-รำน-รำน

๑.๓ การเล่นเสียงวรรณยุกต์ คือ การใช้คำที่ไ่ระดับเสียงวรรณยุกต์ที่แตกต่างกัน มี ๒ หรือ ๓ ระดับ เป็นชุด ๆ ไป เช่น

เสนาสู่สู่
ยิงค่ายทลายเมืองแยง
รุกรันรันรนแรง
ลวงล้วงล้วงแว้ง

ศรแฝลง
แย่งแย่ง
ฤทธิ์รีบ
รวบเร้าเอามา

(กรมศิลปากร, ๒๕๔๕)

บทร้อยกรองนี้กล่าวถึงการทำสงคราม โดยมีการใช้คำไ่ระดับเสียงวรรณยุกต์ คือคำว่า สู่-สู่-สู่ (เสียงสามัญ-เอก-โท) แยง-แย่ง-แย้ง (เสียงสามัญ-โท-ตรี) รัน-รัน-รน (เสียงตรี-โท-สามัญ) ลวง-ล้วง-ล้วง (เสียงสามัญ-โท-ตรี)

๒. การเล่นคำ

การเล่นคำ คือ การเลือกสรรถ้อยคำมาเรียงร้อยในบทร้อยกรอง เพื่อให้เกิดความหมายแปลกไปจากที่ใช้อยู่และเพื่อเพิ่มความไพเราะของบทร้อยกรอง ในระดับชั้นนี้จะกล่าวเฉพาะการเล่นคำพ้องและการเล่นคำซ้ำ ดังนี้

๒.๑ **การเล่นคำพ้อง** คือ การนำคำพ้องมาใช้คู่กัน ทำให้เกิดเสียงไพเราะน่าฟัง แต่มีความหมายที่ต่างกันไป เช่น

แก้มข้าข้าไครต้อง
ปลาทุกทุกซอกกรรม

อันแกมน้องข้าเพราะชม
เหมือนทุกซอกซอกที่จากนาง

(กรมศิลปากร, ๒๕๔๕)

บทร้อยกรองนี้เป็นบทเห่ชมปลา โดยนำคำว่า **ข้า** และคำว่า **ทุกซอก** มาใช้คู่กัน ดังนี้

แก้มข้า หมายถึง ซื่อปลาน้ำจืดชนิดหนึ่ง รูปร่างคล้ายปลาตะเพียน แต่ลำตัวยาวกว่า **ข้า** หมายถึง นุ่มระบมเพราะถูกกระทบกระแทกอย่างแรงหรือบ่อย ๆ **ทุกซอก** หมายถึง ซื่อปลาน้ำจืดชนิดหนึ่ง ไม่มีเกล็ด รูปร่างคล้ายปลาดาวเบื่อน แต่มีขนาดใหญ่กว่า **ทุกซอก** หมายถึง ความยากลำบาก ความไม่สบายกายไม่สบายใจ

๒.๒ การเล่นคำซ้ำ คือ การนำคำคำเดียวกันมาใช้ซ้ำ ๆ ในที่ใกล้ ๆ กัน เพื่อให้เกิดความไพเราะและย้ำความหมายของข้อความให้ชัดเจน หนักแน่นยิ่งขึ้น เช่น

เสียสินสวณศักดิ์ไว้
เสียศักดิ์สู่ประสงค์
เสียรู้เร่งดำรง
เสียสัตย์อย่าเสียสู้

วงศ์หงส์
สิ่งรู้
ความสัตย์ ไฉน
ชีพม้วยมรณา

(กระทรวงศึกษาธิการ สถาบันภาษาไทย, ๒๕๔๕)

บทร้อยกรองนี้กล่าวถึงแนวทางการปฏิบัติตนเรื่องการรักษาความสัตย์ โดยเล่นคำว่า **เสีย** ที่ต้นบาท ทำให้เกิดความไพเราะและย้ำความหมายให้ชัดเจน หนักแน่นยิ่งขึ้น

๓. การใช้ภาพพจน์

การใช้ภาพพจน์ คือ การใช้ถ้อยคำเพื่อสร้างจินตนาการแก่ผู้อ่าน ทำให้ผู้อ่านนึกเห็นภาพ โดยมีเจตนาให้มีผลต่อความคิด ความเข้าใจ ให้จินตนาการและถ่ายทอดอารมณ์ได้อย่างกว้างขวาง ลึกซึ้งกว่าการบอกเล่าที่ตรงไปตรงมา ในระดับขั้นนี้จะกล่าวถึงการใช้อุปมา ดังนี้

๓.๑ การเปรียบว่าสิ่งหนึ่งเหมือนกับอีกสิ่งหนึ่ง โดยการนำสิ่งสองสิ่งที่แตกต่างกัน แต่มีลักษณะเด่นเหมือนกันมาเปรียบเทียบกัน และใช้คำที่แสดงความเปรียบว่า **เหมือน ปาน คล้าย ดัง ดุจ กล ราว เพียง ฯลฯ** การเปรียบลักษณะนี้เรียกว่า **อุปมา** เช่น

อ่อนหวานมานมิตร์ล้น	เหลือหลาย
หยาบบ่มีเกลอกราย	เกลื่อนไกล้
ดุดดวงศศิฉาย	ดาวดาษ ประดับนา
สุริยะส่องดาราไ้	เพื่อร้อนแรงแสง

(กระทรวงศึกษาธิการ สถาบันภาษาไทย, ๒๕๔๕)

บทร้อยกรองนี้กล่าวสอนให้เป็นคนมีวาจาอ่อนหวาน โดยเปรียบคนที่มีวาจาอ่อนหวานซึ่งย่อมมีเพื่อนมากเหมือนดวงจันทร์ที่มีดาวจำนวนมากรายล้อม และเปรียบคนที่พูดจาหยาบคายซึ่งย่อมไม่มีใครปรารถนาจะคบหาเหมือนดวงอาทิตย์ที่มีแสงร้อนแรงบดบังแสงของดาวดวงอื่น โดยใช้คำว่า ดุด เป็นคำแสดงความเปรียบ

๓.๒ การเปรียบว่าสิ่งหนึ่งเป็นอีกสิ่งหนึ่ง โดยการนำสิ่งสองสิ่งที่แตกต่างกัน แต่มีลักษณะเด่นเหมือนกันมาเปรียบเทียบกัน มักใช้คำแสดงความเปรียบว่า เป็น คือ หรืออาจละคำว่า เป็น คือ ก็ได้ แต่เป็นที่เข้าใจกันว่าเป็นการเปรียบเทียบ การเปรียบเทียบลักษณะนี้เรียกว่า **อุปลักษณ์** เช่น

ดวงจิตคือกระษัตริย์	ผ่านสมบัติอันโอฬาร
ข้าศึกคือโรค	เกิดเช่นฆ่าในกายเรา

(กระทรวงศึกษาธิการ กรมวิชาการ, ๒๕๔๒)

บทร้อยกรองนี้เป็นบทเปรียบเทียบ “กายนคร” โดยเปรียบเทียบหัวใจของมนุษย์เป็นกษัตริย์ผู้ปกครองเมือง และเปรียบข้าศึกเป็นโรคภัยต่าง ๆ โดยใช้คำว่า คือ เป็นคำแสดงความเปรียบ

๓.๓ การสมมุติสิ่งไม่มีชีวิต พืช สัตว์ หรือความคิดที่เป็นนามธรรม ให้มีความคิดความรู้สึก และแสดงออกเหมือนมนุษย์ เรียกวิธีการแบบนี้ว่า **บุคคลวัต** หรือ**บุคลาธิษฐาน** เช่น

นางแย้มเหมือนแม่แย้ม	ยวนสมร
ไบโบกกลวักกร	เรียกไ้
ซ้องนางคลี่สร่ายขจร	โบกเรียก พระฤ
เชิญราชชมไม้ไหล้	กึ่งกัมถวยการ

(กระทรวงศึกษาธิการ กรมวิชาการ, ๒๕๒๗)

บทร้อยกรองนี้สมมุติให้ นางแย้ม และ ช้องนางคลี ซึ่งเป็นพรรณไม้แสดงกิริยาอาการประหนึ่งเป็นมนุษย์ที่กวักมือโบกเรียกพระล่อ และดูเหมือนต้นนางแย้มยังกล่าวเชิญชวนพระล่อให้ชมไม้ต่าง ๆ ด้วยการโน้มกิ่งถวายเป็นความเคารพ

๓.๔ การเลียนเสียงธรรมชาติ คือ การถ่ายทอดเสียงต่าง ๆ ที่ไม่ใช่คำพูดของมนุษย์ เช่น เสียงสัตว์ร้อง เสียงดนตรี เสียงคนร้อง มาใช้ในบทร้อยกรอง เพื่อให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกว่าได้ยินเสียงนั้น ๆ ตามเนื้อความที่อ่านไปด้วย เช่น

เครื่องสูงเพราเปรศพราย
ธงไชยธงฉานเรียง

ชมชุมสายซ้ายขวาเคียง
ปีกลองชนะตะเตงครีม

(กรมศิลปากร, ๒๕๔๕)

บทร้อยกรองนี้เป็นการบรรยายและพรรณนากระบวนพยุหยาตราทางสถลมารค (ทางบก) โดยมีการใช้คำเลียนเสียงธรรมชาติ คือคำว่า ตะเตงครีม เป็นคำเลียนเสียงดนตรี

๓.๕ การเล่นคำเชิงถาม คือ การเรียงร้อยถ้อยคำให้เป็นประโยคเชิงถาม แต่เป็นคำถามที่ไม่ต้องการคำตอบ ใช้เพื่อบอกให้ข้อความมีน้ำหนักดึงดูดความสนใจให้ผู้อ่านหรือผู้ฟังสะดุดคิดหรือให้ผู้อ่านหรือผู้ฟังติดตาม เช่น

ตับเหล็กกลวกล่อนต้ม
โอชาจะหาไหน

เจื่อน้ำส้มโรยพริกไทย
ไม่มีเทียบเปรียบมีนาง

(กรมศิลปากร, ๒๕๓๓)

บทร้อยกรองนี้เป็นบทเห่ชมเครื่องคาว ซึ่งเป็นบทพรรณนาอาหารคาว คือ ตับเหล็ก โดยใช้คำเชิงถามว่า โอชาจะหาไหน เป็นการเล่นคำที่เป็นคำถามเพื่อดึงดูดความสนใจให้ผู้อ่านหรือผู้ฟังสะดุดคิด

กิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก

๑. ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับความหมายของคำว่า วรรณคดี และคำว่า วรรณกรรม จากแหล่งการเรียนรู้ต่าง ๆ เช่น สอบถามผู้รู้ สื่อสิ่งพิมพ์ เว็บไซต์ต่าง ๆ จากสื่ออินเทอร์เน็ต โดยตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับลักษณะเฉพาะของวรรณคดีและวรรณกรรม แล้วนำมาอภิปรายแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับเพื่อนในชั้นเรียน และร่วมกันสรุปความหมายของคำว่า วรรณคดี และคำว่า วรรณกรรม เป็นองค์ความรู้
๒. เลือกบทหรือยกรองหรือข้อความที่ปรากฏการใช้ภาพพจน์ต่อไปนี้ ๑ ชนิด นำมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับเพื่อนในชั้นเรียน โดยบอกว่าปรากฏการใช้ภาพพจน์ชนิดใด มีวิธีสังเกตอย่างไร เพื่อนคิดอย่างไรกับคำตอบนี้ อยากปรับแก้หรือเพิ่มเติมอย่างไร แล้วร่วมกันสรุปคำตอบที่ถูกต้อง
 - ๑) อุปมา
 - ๒) อุปลักษณะ
 - ๓) บุคคลวัต หรือบุคลาธิษฐาน
 - ๔) การเลียนเสียงธรรมชาติ
 - ๕) การเล่นคำเชิงถาม
๓. ร่วมกันอภิปรายในหัวข้อ *ประโยชน์ที่ได้รับจากการอ่านวรรณคดีและวรรณกรรม* พร้อมทั้งสะท้อนคิดเกี่ยวกับแนวทางการเชิญชวนให้เยาวชนไทยอ่านวรรณคดีและวรรณกรรมอย่างสร้างสรรค์

unสรุป

วรรณคดีและวรรณกรรมเป็นงานศิลปะที่ใช้ภาษาเป็นสื่อ เป็นผลงานสร้างสรรค์อันเกิดจากความรู้สึกลึกซึ้งนึกคิดของมนุษย์ แบ่งออกเป็นหลายประเภท แต่ละประเภtl้วนมีคุณค่าและมีประโยชน์ต่อผู้อ่าน ทั้งด้านเนื้อหา วรรณศิลป์ สังคมและวัฒนธรรม และการนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน วรรณคดีและวรรณกรรมจึงนับเป็นงานเขียนที่มีคุณค่าควรแก่การศึกษา เพราะนอกจากผู้อ่านจะได้รับความสนุกสนานเพลิดเพลินแล้ว ยังได้พัฒนาสติปัญญา อารมณ์ สังคมและวัฒนธรรม ตลอดจนเพิ่มพูนประสบการณ์ด้านภาษาได้อีกด้วย

กิจกรรมเสนอแนะ

๑. บอกเล่าประสบการณ์ของตนเองว่าเคยอ่านวรรณคดีและวรรณกรรมเรื่องใดบ้าง และวรรณคดีหรือวรรณกรรมเรื่องใดที่นักเรียนประทับใจมากที่สุด พร้อมให้เหตุผลประกอบ
๒. แบ่งนักเรียนออกเป็นกลุ่ม ให้แต่ละกลุ่มสรุปความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับคุณค่าของวรรณคดีไทยในด้านต่าง ๆ ต่อไปนี้ แล้วยกตัวอย่างบทหรือโครงเรื่องหรือข้อความประกอบ พร้อมอธิบายสั้น ๆ
 - ๑) คุณค่าด้านเนื้อหา
 - ๒) คุณค่าด้านวรรณศิลป์
 - ๓) คุณค่าด้านสังคมและวัฒนธรรม
 - ๔) คุณค่าด้านการนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน

การประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

นักเรียนนำความรู้เกี่ยวกับวรรณศิลป์ในวรรณคดีไทยไปใช้ในการเรียนหรือในชีวิตประจำวันได้อย่างไรบ้าง

คำถามทบทวน

๑. นักเรียนมีหลักเกณฑ์อย่างไรในการจำแนกงานเขียนที่เป็นวรรณคดี และงานเขียนที่เป็นวรรณกรรม
๒. ป้ายประกาศ จุลสาร ฉลากยา แผ่นพับ จัดเป็นวรรณกรรมทั้งหมดหรือไม่ เพราะเหตุใด
๓. นอกเหนือจาก เพลงกล่อมเด็ก ปริศนาคำทาย แล้วยังมีอะไรอีกบ้าง ที่นักเรียนคิดว่ามีการถ่ายทอดกันแบบวรรณคดีมุขปาฐะ
๔.

แขกเต้าจับเต่าร้างร้อง	เหมือนร้างห้องมาหยารัศมี
นกแก้วจับแก้วพาที	เหมือนแก้วพี่ทั้งสามสั่งความมา

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, ๒๕๔๖)

บทหรือโครงเรื่องนี้มีความดีเด่นด้านวรรณศิลป์อย่างไร

๕. นักเรียนได้รับประโยชน์ใดบ้างจากการอ่านวรรณคดีและวรรณกรรม และนักเรียนจะนำมาเชื่อมโยงกับประสบการณ์ในชีวิตประจำวันได้อย่างไรบ้าง